

Pystso, V. 2009. Chasopys «Volyn» yak zasib ahitatsii ta propahandy doby okupatsii [The «Volyn» Magazine as a Means of Agitation and Propaganda during the Occupation Period]. *Halychyna: Vseukr. nauk. i kulturno-prosvitnii kraiezn. chasopys: do 100-richchia vid dnia narodzhennia Stepana Bandery*. № 15–16. S. 617–623. [In Ukrainian].

Riabchykova, F. 2003. Antysemitska propahanda na storinkakh hazety «Kovel'ski visti» [Anti-Semitic Propaganda on the Pages of the Newspaper «Kovel'ski Visti»]. *Mynule i suchasne Volyni i Polissia: Kovel i kovelchany v istorii Ukrainy i Volyni*. Lutsk: Nadstyria. S. 40–53 [In Ukrainian].

Riabchykova, F. 2006. Svitove yevreistvo yak ob'ekt antysemitskoi propahandy u Volynskii presi (1941–1944) [World Jewry as an Object of Anti-Semitic Propaganda in the Volyn Press (1941–1944)]. *Yevreiskomu narodovi*. Lutsk: Volynska obl. drukarnia. S. 136–142 [In Ukrainian].

Samchuk, U. 2007. *Na bilomu koni. Na koni voronomu: Spomyny i vrazhennia* [On a White Horse. On a Crow Horse: Memories and Impressions]. U 2 ch. Ostroh — Lutsk: Tverdynia. [In Ukrainian].

Tiahlyi, M. 2004. Antisemitskaya doktrina i ee mesto v propagandistskoi modeli, realizovanoi natsistami v okkupirovannom Krymu [The Anti-Semitic Doctrine and its Place in the Propaganda Model Implemented by the Nazis in Occupied Crimea]. *Ystorycheskoe nassledye Kryma*. № 5. S. 180–202. [In Russian].

Shchupak, I. 2006. Natsyistska antysemitska propahanda sered mistsevoho naseleння Ukrainy [Nazi Anti-Semitic Propaganda among the Local Population of Ukraine]. *Problemy istorii Holokostu*. Vyp. № 3. S. 147–175. [In Ukrainian].

УДК 94:355.48(100)«1939/1946»

DOI: 10.20535/2307-5244.56.2023.288781

Р. В. Одрехівський

ORCID: 0000-0003-3581-4103

*Львівський державний університет фізичної культури
імені Івана Боберського*

R. Odrekhivskyi

Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture

**ДОЛЯ УКРАЇНСЬКОГО ВОЇНА У ПОЛЬСЬКИХ
ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ
ВІЙНИ (НА ПРИКЛАДІ УЧАСТІ
ПАВЛА ОДРЕХІВСЬКОГО)**

*The Fate of a Ukrainian Soldier in the Polish Armed Forces
During World War II (Using the Example of Pavlo Odrekhivskyi)*

У статті розглядається доля українського воїна в польських збройних силах за 1939–1946 рр. на прикладі учасника цих подій Павла Одрехівського. Вперше введено у науковий обіг архівні матеріали з польських державних і приватних сімейних архівів, а також дані словесних та оповідних джерел, які доводять участь Павла Одрехівського в бойових діях польських збройних

сил 1939–1946 рр. Розширено та доповнено дані про долю українців, учасників польських збройних сил у радянському полоні 1939–1941 рр. та їхню долю в формуванні й участь у лавах армії генерала Владислава Андерса.

Ключові слова: Павло Одрехівський, 2-й Польський корпус, битва під Монте-Касіно, генерал Владислав Андерс, українець.

This research endeavors to provide a comprehensive examination of the involvement of Ukrainian soldiers in the Polish Armed Forces during World War II, with a particular focus on their participation in the Battle of Monte Cassino. Utilizing newly discovered archival materials from both Polish state archives and private family collections, as well as oral and narrative sources confirming Pavlo Odrekhiwskyi's role in the Polish Armed Forces between 1939 and 1946, this article expands and enhances our understanding of the experiences of Ukrainians who became part of the Army of General Vladislav Anders. Research methodology is based on the general principles of scientific work: systematicity, reliability, logic. The study delves into the participation of Ukrainian soldiers in the 5th Regiment of Sappers during the battles of September 1939, their subsequent capture by Soviet forces in Ternopil, and their forced labor in the Krivyy Rih Ore Basin and the NKVD camp in Kotlas. It further explores the formation of the Polish army from war prisoners and other detainees under General Vladislav Anders' command, shedding light on the heroic journey of Ukrainians within this army. The article culminates with an account of the Battle of Monte Cassino and the challenging fates of its participants in the former Soviet Union after World War II.

Keywords: Pavlo Odrekhiwskyi, Second Polish Corps, Battle of Monte Cassino, General Vladislav Anders, Ukrainian.

Вступ. Давно відгріміли залпи Другої світової війни. Написано про неї томи. Детально досліджено участь у ній воїнів: радянських, польських та з інших країн. Але важко знайти працю про участь українців у Другій світовій війні на західному фронті в складі антигітлерівської коаліції. Натомість українська нація належить до однієї з найбільш потерпілих у цій війні. Через брак у той час Української держави представники української нації воювали в арміях чужих держав, приносячи їм славу.

Після відновлення на карті світу української держави виникає необхідність детально дослідити участь бездержавних тоді українців, які воювали в «чужих мундирах» проти нацистської Нмеччини. Однією з найгероїчніших сторінок цього є участь українців у польських збройних силах у 1939–1946 рр., зокрема — участь українців у оборонній війні в Польщі 1939 р., їхня доля — учасників польської армії 1939 р. у радянському полоні, участь українців у II Польському корпусі під командуванням генера-

ла Владислава Андерса на італійському фронті 1944 р. Українські видання й надалі майже нічого не публікують про цю героїчну сторінку в історії українського народу.

Радянська наукова думка не досліджувала участі українців у складі польської армії 1939 р. та збройних сил під командуванням Владислава Андерса. Це була армія, яку «обійшли» радянські історики. Польські дослідники видали про це дуже багато матеріалу, але українцям у них майже не приділено уваги (Szczepanik, K. 2001).

Нещодавно почали з'являтися монографії українських дослідників. Нестор Мизак у книзі «Українська кров під Монте-Кассіно» зазначив, що, за різними даними у «2-му корпусі служило близько 5 тис. вояків інших національностей» (Мизак, Н. 2013, с. 8), серед них — і українці. Українців у складі армії генерала Владислава Андерса Н. Мизак назвав «троянцями Другої Світової» (Мизак, Н. 2013, с. 13). Те, що наша прогалина про вагому участь українців при Монте-Кассіно поступово заповнюється, свідчить і видана 2016 р. книга рівненського дослідника Тараса Пилиповича «Під чужими мундирами — українські серця» (Пилипович, Т. 2016). Нарешті вийшла праця, дані якої базуються на основі українських, російських, польських, англійських архівів.

Відродно, що за останній час нарешті з'явилися праці з такої мало опрацьованої тематики, як участь українців у битві при Монте-Кассіно. Однак у них мало приділено уваги персоналіям, свідченням, оповідним джерелам. Окрім того, нам вдалось у польських та приватних українських архівах уже після опублікування згаданих праць зібрати багато документів, які в науковій пресі ніколи не публікувалися. І на цих матеріалах показати долю українця Павла Одрехівського в польських збройних силах часів Другої світової війни.

Основою джерельної бази є документальні й оповідні джерела. Матеріали з польського Центрального військового архіву ім. Болеслава Валігури, Державного архіву Львівської області, які віднайшов автор особисто. А також публікації інших авторів. Більшість матеріалу, вказаного в дослідженні, вводиться в науковий обіг уперше.

Методологія дослідження ґрунтується на загальних принципах наукової роботи: системності, достовірності, логічності. Аналітичний, порівняльно-історичний, міждисциплінарні і спеціальні методи пізнання надали можливість дослідити долю українського воїна Павла Одрехівського в польських збройних силах Другої світової війни.

Метою статті є науково відтворити на основі видобутих із архіву невідомих документів участі українця Павла Одрехівського в оборонній війні Польщі у вересні 1939 р., його перебування в радянському полоні 1939–1941 рр., а також розпочати комплексне дослідження про передумови формування, створення та подальший маршрут одного з українських бійців

у польських збройних силах під час Другої світової війни — Павла Одрехівського у складі армії Владислава Андерса.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кінець 1930-х рр. видався напруженим у міжнародних відносинах. 1 вересня 1939 р. розпочалася Друга світова війна. Міжвоєнна Польща припинила існування. Поміж тим, зрозуміло було, що Польща напередодні готувалася до війни. У серпні 1939 р. менше, ніж за місяць до початку війни, польський уряд активно проводив набір у військо на перепідготовку, в першу чергу, ветеранів Першої світової війни.

Набрано було й багато українців — громадян Польщі. Серед них і мешканець села Вілька гміни Риманів Сяноцького повіту Львівського воєводства Павло Одрехівський (1899–1973). Павло Одрехівський — учасник Першої світової війни, за військовою спеціальністю — сапер був призваний у польську армію 6 серпня 1939 р. на перепідготовку (Рис. 1, 2)¹. Війну розпочав у 4-му саперному батальйоні. Першою зафіксованою участю Павла Одрехівського у Другій світовій війні були оборонні бої в складі польської армії в околицях польського міста Белхатув 3 вересня 1939 р.² Зазначимо, що польська держава нерідко відзначає пам'ять про оборонні бої 1939 р. різними масовими заходами із історичними інсценізаціями, зокрема про події під Белхатувом³. Відомо, проте, що польські війська, незважаючи на героїзм і самовідданість бійців, відходили у тил, відступаючи.

17 вересня 1939 р. 4-й саперний батальйон, у зв'язку з розпадом польської держави був узятий у полон у зоні радянської анексії Польщі в місті Тернополі. У 1939–1941 рр. бійці Польської армії перебували на примусових роботах у різних місцях тодішнього Радянського Союзу, зокрема з 26 жовтня 1939 р. — група бійців, у складі якої перебував українець Павло Одрехівський, працювала на рудниках Криворізького табору НКВС Наркомату внутрішніх справ СРСР⁴. Однак полонені не мали належного обладнання та професійної підготовки для таких робіт. Колишнім громадянам європейської держави, які звикли до пошанування прав людини й належних умов праці, було важко пристосуватися до шкідливих робіт у радянській колонії НКВС. Унаслідок неналежних умов праці полонені через певний час улаштували страйк, що, звичайно, було нечуване при сталінському режимі. Після страйку полонених польських офіцерів виокремили й відправили в район Катині, де розстріляли, а рядових, зокрема Павла Одрехівського, перевели в інший табір. Із 10 червня 1940 р. Павло Одрехівський і багато інших польських військовополонених працювали на лісопавалах Севжелдорлагу табору НКВС у Комі АРСР та ін.⁵ За свідченням Павла Одрехівського, багато з них, унас-

¹ Centralne archiwum wojskowe (CAW). Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S. 5.

² CAW. Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S. 5.

³ Wrzesień 1939. URL: <http://surl.li/lfjtd>

⁴ CAW. Sygn. VIII. 801.39.584. S. 1.

⁵ CAW. Sygn. VIII. 801.39.584. S. 1.

лідок шкідливих і виснажливих робіт, невиліковно захворіли й всі вони, які ще трималися на ногах, би там загинули¹. Адже умови праці були неналежні. Полонені навіть не мали зимового одягу та взуття, а працювали по пояс у снігу на вирубці лісу. Але, хоч як це парадоксально звучить, від вірної смерті в московських лабетах їх урятувала війна. Події почали розвиватися так.

Несподівано ситуація військових бранців з громадян колишньої Польщі, помінялась із 30 червня 1941 р., у зв'язку з підписанням між урядами Великої Британії та Радянського Союзу угоди про створення з польських вояків, які утримувалися на території Радянського Союзу, польської армії. До речі, польські військовики, які, вірні присязі, даній польській державі, вели бойові дії в складі польської армії у вересні 1939 р., зокрема проти радянських військ, відповідно до цього договору й інших радянських документів, отримали амністію за постановою Верховної Ради СРСР, про що замовчується до сьогодні (Самсонов, А. 2016).

Згідно з цими змінами в міжнародних відносинах, облікова справа на військовополоненого Одрехівського Павла у НКВС СРСР була закрита у зв'язку з відбуттям «для формування польської армії»². 15 вересня 1941 р. його відрядили для подальшої служби в польській армії, але тепер — у 5-й саперний батальйон³. Так численні бійці колишньої польської армії, серед них — Павло Одрехівський потрапили в новостворену армію під командуванням генерала Владислава Андерса.

2 квітня 1943 р. Павла Одрехівського перевели для подальшої військової служби до 301-ї етапної саперної роти 10-го саперного батальйону⁴ (Рис. 3).

У червні 1943 р. в Іраку в населеному пункті Кізіл-Рібат бійці пройшли остаточний медогляд. Ті, хто кого визнали придатними до стройової служби, стали кістяком 2-го Польського корпусу⁵ (Рис. 3). Це був, як вважаємо, кінцевий етап формування армії під командуванням ген. Владислава Андерса.

Варто звернути увагу на те, що 28 червня 1943 р. Павлу Одрехівському на медичній оглядовій комісії № 3 було присвоєно вже категорію «D» фізичної придатності до військової служби. Тоді як у цьому самому документі зазначається, що до війни 1939 р. у міжвоєнній Польщі медкомісія надала йому найвищу категорію «A»⁶. Це свідчить про те, що два роки на виснажливих і шкідливих роботах у концтаборах НКВС у Криворізькому басейні з добування руди і Севжелдорлагу з вирубки лісу взимку й прокладання залізничної колії суттєво підірвали його здоров'я. Адже, як зазначено в документі, його здоров'я за ці роки суттєво підупало з категорії «A» — здоровий,

¹ Спогади В. Одрехівського, записані у 1996 році / Приватний архів Р. Одрехівського.

² CAW.Sygn. VIII. 801.39.584. S. 1.

³ CAW. Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S. 5–6.

⁴ CAW. Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S. 6.

⁵ CAW. Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S. 5.

⁶ CAW. Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S. 5.

цілком придатний до військової служби до категорії «D» — непридатний до військової служби у мирний час — придатний до нестройової служби у воєнний час¹. Це промовисто свідчить про ту шкоду, якої завдавали людям сталінські табори НКВС. Однак тема масового нищення здоров'я українців у таборах НКВС, особливо у 1930-х — на початку 1940-х рр. заслуговує на окреме дослідження.

Отже, як свідчать документи, Павло Одрехівський у серпні 1939 р., за станом здоров'я, як віднесений раніше під час оглядової лікарської комісії до категорії «А», був призваний на військову перепідготовку, перебував із 18 вересня 1939 р. до 14 вересня 1941 р. у таборах для військовополонених НКВС, із 15 вересня 1941 р. взяв подальшу участь у службі в польській армії та бойових діях Другої світової війни. 2-й Польський корпус, же проходив службу Павло Одрехівський, був передислокований із Єгипту до Італії.

За спогадами Павла Одрехівського, їхній етап переправляли морем із Єгипту до Італії — театру бойових дій — на трьох кораблях. Однак під час переправи вночі їх атакувала німецька авіація, внаслідок чого два кораблі були потоплені. Сдиний із трьох кораблів, де перебували бійці 301-ї етапної саперної роти 10-го саперного батальйону, серед них і Павло Одрехівський, прибув до італійського берега².

Отже, після довгих перипетій, ці військовослужбовці через Радянську Середню Азію, Ірак, Палестину, Єгипет потрапили на Італійський фронт як 2-й Польський корпус. За оповідями Павла Одрехівського, серед учасників цього Корпусу було багато українців із Львівського та Краківського воеводств³. Вони залишили після себе вічну пам'ять і славу за хоробрість у боях.

Апогеєм італійського театру бойових дій в Італії була грандіозна і тривала битва 1944 р. за монастир Монте-Кассіно, з іншою назвою — битва за Рим. Це — чотири кровопролитних битви Другої світової війни, в результаті яких союзні війська 17–19 травня 1944 р. змогли прорвати німецьку оборону і 4 червня оволоділи Римом. Перемога в битві під Монте-Касіно звільнила дорогу до остаточного визволення Італії та інших частин Західної Європи. Учасники 2-го Польського Корпусу брали активну участь у цьому. Про це свідчить низка бойових нагород, які отримав Павло Одрехівський, котрий воював у складі 5-го батальйону саперів, серед них — польська нагорода «Хрест за здобуття Монте Кассіно за № 40210 (Рис. 3), британські нагороди: «Зірка війни 1939–1945 рр», «Зірка Італії», «Медаль війська» за № 24357. Згодом учасники армії генерала Владислава Андерса брали участь у боях у Північних Аппенінах із жовтня 1944 по січень 1945 рр., а в січні — травні 1945 р. — у боях над рікою Саніо у Італії⁴ (Рис. 4).

¹ KATEGORIE ZDOLNOŚCI DO CZYNNEJ SŁUŻBY WOJSKOWEJ. URL: <http://surl.li/lfjvxx>

² Спогади В. Одрехівського, записані у 1996 році / Приватний архів Р. Одрехівського.

³ Спогади В. Одрехівського, записані у 1996 році / Приватний архів Р. Одрехівського.

⁴ CAW. Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S. 10.

У травні 1946 р. Павла Одрехівського та інших бійців перевели до Бриганського Обозу в Черрینару, а згодом — до Вітборна у Шотландії¹, звідки бійців 2-го Польського Корпусу було демобілізовано. Багато ветеранів залишилися на вільному Заході. Однак деякі з них повернулися додому.

Павло Одрехівський після демобілізації повернувся додому, в рідне село Вілька, яке, проте, опинилося після 1945 р. на території післявоєнної польської держави. Тут він довідався, що його родину було виселено до Української РСР відповідно до угоди від 09 вересня 1944 р. між урядом УРСР та Польським Комітетом національного визволення². Село після насильного виселення його мешканців винищили польські банди та польська Армія крайова — дерев'яні хати розібрали для будматеріалів і дров, залишені поспіхом під час насильної депортації українців із сіл харчові запаси та інші речі було розграбовано³. Павло Одрехівський був ув'язнений в ізолятор НКВС у Польщі. Майор НКВС, який допитував, дивувався його бажанню виїхати в СРСР. Але документи на в'їзд в СРСР було видано. І от, незважаючи на небезпеку, Павло Одрехівський переселився на територію Української РСР до родини з шести дітей у м. Підгайці Тернопільської обл.⁴

У радянській державі не толерувалися навіть самі спогади про армію під командуванням генерала Владислава Андерса. Її учасники підлягали пильному нагляду органів держбезпеки. Павло Одрехівський мав щомісяця з'являтися в органи НКВС для надання показів, що він не підтримує зв'язків із «буржуазним заходом». Надалі необхідно провести пошуки, чи протоколи цих допитів десь не збереглися у архівах НКВС.

Зрозуміло було, що радянська влада може насильно депортувати на Сибір ветеранів армії генерала Владислава Андерса, які тепер перебували на території СРСР. Тому Павло Одрехівський разом із родиною змушений був багато разів змінювати місце проживання у Тернопільській та Львівській обл. Військові документи було знищено, щоби не провокувати органи НКВС на додаткові репресії, окрім допитів⁵. Як виявилось, побоювання були не даремні. Бо 1951 р. по всьому СРСР прокотилася хвиля депортацій колишніх учасників армії генерала Владислава Андерса (Пилипович, Т. 2014, с. 147–148). Однак завдяки постійній зміні проживання та збігу щасливих обставин, Павлу Одрехівському та його родині вдалось уникнути арешту й висилки до Сибіру.

Минуло понад 70 років із дня повернення додому українців — учасників 2-го Польського корпусу під командуванням генерала Владислава Андер-

¹ SAW. Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S.6.

² Державний архів Львівської області. Архівна довідка від 10.08.2016. № 0-19353. Підстава: Ф. Р-3229. Оп. 8. Спр. 50. Арк. 1 зв.; Спр. 58. Арк. 74; Спр. 24. Арк. 81 зв.

³ Спогади В. Одрехівського, записані у 1996 році / Приватний архів Р. Одрехівського.

⁴ Спогади В. Одрехівського, записані у 1996 році / Приватний архів Р. Одрехівського.

⁵ Спогади В. Одрехівського, записані у 1996 році / Приватний архів Р. Одрехівського.

са. Їх визнали в Західній Європі героями, але вони побажали повернутися додому, до сімей. Однак замість слави в колишньому СРСР зазнали репресій та гонінь. Участь українців у Другій світовій війні — питання маловивчене. Багато з них, як Павло Одрехівський, проявили мужність та героїзм, безліч полягли у боях за різні держави.

Адже, як зазначає відомий дослідник битви при Монте-Кассіно, чернівецький професор Н. Мизак, сам генерал Владислав Андерс зазначав, що у 2-му Польському корпусі, яким Андерс керував, служило близько 5 тис. осіб різної національності (Мизак, Н. 2013, с. 8). Багато з них знайшли вічний спочинок в італійській землі, де навіть не вказано про їхню українську національність. Вони воювали на території союзниці нацистської Німеччини Італії. Пам'ять про них іще належно не вшановано на сторінках преси. Це потребує значно ширшого дослідження та публікацій у виданнях.

Битва за Рим — одна з найкривавіших і найбільших битв Другої світової війни на західному фронті. Одна з ключових операцій цієї грандіозної багатопланової масштабної операції — битва за вершину Монте-Касіно. 2-й Польський корпус, у складі якого було багато українців, серед них — Павло Одрехівський — таки здобув вершину.

Як зазначає український історик М. Шкрібляк, масова участь українців-галічан у битві при Монте-Кассіно — одна з маловідомих, але одна з дієвих сторінок участі українців у Другій світовій війні. Вони воювали на території союзниці нацистської Німеччини Італії. Польська сторона виховує молодь на прикладах звитяги своїх воїнів у лавах армії Владислава Андерса, а героїчна і самовіддана та вагома за результатами участь у ній українців замовчується (Шкрібляк, М. 2016, с. 2). Пам'ять про них іще належно не опрацювали українські дослідники, вона не пропагована в наукових виданнях і пресі. М. Шкрібляк зазначив, зокрема: «Нагомість прикро усвідомлювати, що участь наших дідів і батьків на полях битв у лавах польської армії свідомо замовчується не на користь українців. Певна річ, що звинувачувати тут потрібно не поляків за те, що не дрімають, а самих же українців за те, що досі сплять» (Шкрібляк, М. 2016, с. 2).

Покоління українців, які виростили в післявоєнному СРСР, переважно навіть не знають про цю одну з найвирішальніших і найкровопролитніших битв на Західноєвропейському фронті Другої світової війни. Як свідчать дані Ігоря Брусилу, працівника української амбасаді в Італії, на польському цвинтарі під Монте-Кассіно, де спочиває понад тисяча вояків, виявлено поховання 103 осіб, які походять із етнічних українських земель (Кудрик, Н. 2016).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Доля Павла Одрехівського — це історія героїчного воєнного шляху одного з українців, учасників польської армії на Заході у роки Другої світової війни. Воїн пройшов у строю та на каторжних роботах як військовополонений легендарну історію

від 6 серпня 1939 р. до 8 жовтня 1946 р.¹ Бойовий шлях було пройдено без поранень. Сталінські табори, однак підірвали стан здоров'я.

Окремі питання, зокрема, перебування Павла Одрехівського в ув'язненні у таборах НКВД, післявоєнні допити радянського періоду кінця 1940-х — початку 1950-х рр. у майбутньому потребує ширшого дослідження. Втім, в останні роки доступ до таких джерел у силу політичної обстановки ускладнився. Варто провести окремі дослідження й долі інших персоналій українців у лавах польських збройних сил у Другій світовій війні. Адже, як свідчать дослідники такі, як Н. Мизак, М. Шкрібляк українців у польських збройних силах було багато.

Історія самовідданої та героїчної участі українців у польських збройних силах у роки Другої світової війни, зокрема в масштабній битві під Монте-Кассіно, «італійським Сталінградом», потребує значно ширшого дослідження та публікацій у різнопланових виданнях.

Кудрик, Н. 2020. *Українці у боях під Монтекассіно*. [Online]. Available at: <http://surl.li/lfjyj>

Мизак, Н. 2013. *Українська кров під Монте-Кассіно*. Чернівці: Чернівецький національний університет: Рута.

Пилипович Т. 2016. *Під чужими мундирами — українські серця*. Київ: Кондор.

Самсонов, А. 2016. *Почему ушла армия Андерса?* [Online]. Available at: <http://surl.li/lfjyz>

Шкрібляк, М. 2013. *Нестор Мизак: Українська кров під Монте-Кассіно. Питання історії України*. С. 227–229.

Szczepanik, K. 2001. *Monte Cassino : Historia. Ludzie. Pamięć*. Т. 1–2. Warszawa: Askon.

Kudryk, N. 2020. *Ukrainci u bojach pod Montekassino*. [Ukrainians are in Fights under Monte-Casino]. [Online]. Available at: <http://surl.li/lfjyj>. [In Ukrainian].

Myzak, N. 2013. *Ukrainska krov pid Monte-Kassino* [Ukrainian Blood at Monte Cassino]. Chernivtsi: Chernivetskyi natsionalnyi universytet: Ruta

Pylypovych T. (2016). *Pid chuzhymy mundryamy — ukrainski sertsia*. [Under other people's uniforms — Ukrainian hearts]. Kyiv: Kondor. [In Ukrainian].

Samsonov, A. 2016. *Pochemu ushla armiya Andersa?* [Why Anders's army went away?]. [Online]. Available at: <http://surl.li/lfjyz> [In Russian].

Skriblyak, M. 2013. *Nestor Myzak: Ukrayins'ka krov pid Monte-Kassino* [Nestor Myzak. The Ukrainian Blood at Monte Cassino]. *Pytannya istoriyi Ukrayiny*. S. 227–229. [In Ukrainian].

Szczepanik, K. 2001. *Monte Cassino : Historia. Ludzie. Pamięć*. Т. 1–2 [Monte Cassino : History. People. Memory][In Polish].

¹ CAW. Sygn. II 53 42 929 ODRZECHOWSKI Paweł. S. 5–6.

